

Berlijnse trilogie

Philip Kerr bij Boekerij:

De Bernie Gunther-serie:

Berlijnse trilogie

De een van de ander

Een stille vlam

Als de doden niet herrijzen

Grijs verleden

Praag fataal

De man zonder adem

De vrouw van Zagreb

De schaduw van de stilte

Pruisisch blauw

Vergeven en vergeten

Metropolis

De Scott Manson-serie:

Transfermaand

De hand van God

Hitlers vrede

Philip Kerr

Berlijnse trilogie

Berlijn, jaren dertig. Privédetective Bernie Gunther
krijgt te maken met duistere zaken aan de vooravond
van de Tweede Wereldoorlog

Eerste druk 2001
Negentiende druk 2025

ISBN 978-90-492-0797-7
ISBN 978-94-6023-652-5 (e-book)
NUR 305

Oorspronkelijke titels: *March Violets*, *The Pale Criminal*, *A German Requiem*
Vertalingen: Gerard Suurmeijer
Omslagontwerp: Wil Immink Design
Omslagbeeld: © iStock
Zetwerk: Mat-Zet bv

© 1989, 1990, 1991 Philip Kerr
© 2001 Nederlandstalige uitgave Meulenhoff Boekeryj bv, Amsterdam

Dit boek is een roman. Namen, personages, ondernemingen, organisaties, plaatsen en gebeurtenissen zijn het product van de verbeelding van de auteur of worden fictief gebruikt. Elke overeenkomst met bestaande of historische personen, gebeurtenissen en achtergronden zijn geheel toevallig.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

I N H O U D

Een Berlijnse kwestie 7

Het handwerk van de beul 211

Een Duits requiem 431

Een Berlijnse kwestie

Voor mijn moeder

BERLIJN, 1936

EERSTE MAN: Is het je opgevallen hoe die Maartse Viooltjes erin geslaagd zijn
Partij-veteranen zoals jij en ik volkomen te verdringen?

TWEDE MAN: Je hebt gelijk. Als Hitler een poosje gewacht had voor hij zich
bij de nazi's had aangesloten, was hij misschien veel vlugger Führer geworden.

Schwarze Korps, november 1935

I

In de duistere dromen van de Grote Verleider gebeuren soms heel vreemde dingen...

Vanochtend zag ik op de hoek van de Friedrichstrasse en de Jägerstrasse twee mannen – van de SA! – een rode leeskast van *Der Stürmer* van de muur van een gebouw losschroeven. *Der Stürmer* is het antisemitische blad dat geleid wordt door Julius Streicher, de grootste jodenmepper van het Reich. De visuele schok van deze leeskasten, met hun semi-pornografische tekeningen van Arische maagden in de wellustige omarming van monsters met lange neuzen, oefent vooral aantrekkingskracht uit op lezers die wat armer van geest zijn en verschaft hen een kortstondige prikkeling. Fatsoenlijke mensen moeten er niets van hebben. Maar genoeg hierover, de twee SA-mannen zetten de Stürmerkasten bij enkele andere achter in hun vrachtwagen. Ze deden hun werk niet al te voorzichtig, want van minstens een paar waren de ruiten gebroken.

Een uur later zag ik dezelfde twee mannen weer zo'n Stürmerkast van een tramhuisje vlak voor het gemeentehuis weghalen. Nu ging ik op hen af en vroeg waarom ze het deden.

'Het is vanwege de Olympiade,' zei een van hen. 'We hebben opdracht gekregen ze allemaal weg te halen, zodat buitenlandse bezoekers die voor de Spelen naar Berlijn zullen komen er geen aanstoot aan hoeven nemen.'

Uit ervaring weet ik hoe onvoorstelbaar een dergelijke fijngevoeligheid van de kant van de autoriteiten is.

Ik reed naar huis in mijn auto – een oude zwarte Hanomag – en ging me verkleeden, waarbij ik mijn laatste nette kostuum aantrok: een van lichtgrijs flanel dat me honderdttwintig mark gekost had toen ik het drie jaar geleden had gekocht en het heeft een kwaliteit die in dit land steeds zeldzamer wordt; net als boter, koffie en zeep zijn nieuwe wollen stoffen gewoonlijk surrogaat. De nieuwe stof is wel bruikbaar, daar niet van, alleen niet erg slijtvast en hopeloos ontoereikend wanneer het er om gaat je in de winter tegen de kou te beschermen. Of in de zomer, trouwens.

Ik bekeek mijn uiterlijk in de slaapkamerspiegel en pakte toen mijn beste hoed. Het was een donkergrijze vilthoed met een brede rand en een zwarte band om de dop. Heel gewoon. Maar ik draag mijn hoed niet zoals andere mannen, maar met de rand van voren naar beneden getrokken, net als de agenten van de Gestapo. Zo zijn mijn ogen verborgen, waardoor mensen mij moeilijker kunnen herkennen. Het is een stijl die oorspronkelijk door de Berlijnse Kriminalpolizei,

de Kripo, ontwikkeld is en die ik heb overgenomen, toen ik daar nog werkte.

Ik stak een pakje Muratti's in de zak van mijn colbertje en vertrok, terwijl ik onder mijn arm voorzichtig een fraai ingepakt stuk Rosenthalporselein droeg.

Het huwelijk werd ingezegend in de Luther Kirche aan de Dennewitz Platz, even ten zuiden van het spoorwegstation van Potsdam en op een steenworp afstand van het ouderlijk huis van de bruid. Haar vader, Herr Lehmann, was machinist en reed vier keer per week de 'D-Zug', de exprestrein, van het Lehrterstation naar Hamburg en terug. De bruid, Dagmarr, was mijn secretaresse en ik had er geen idee van wat ik zonder haar zou moeten beginnen. Niet dat ik me hierover trouwens op dit moment het meest zorgen maakte: ik had er vaak over gedacht om zelf met Dagmarr te trouwen. Ze was knap en wist mijn zaken uitstekend te organiseren en ik geloof dat ik op mijn eigen, merkwaardige manier ook wel van haar hield: maar met mijn achtendertig jaar was ik waarschijnlijk te oud en vermoedelijk ook een beetje te saai. Ik voel er niet meer zoveel voor om de bloemetjes eens flink buiten te zetten en Dagmarr was het soort meisje dat echt wel een beetje plezier verdiende.

Dus stond ze nu hier om met deze vliegenier te trouwen. En zo te zien had hij alles wat een meisje zich maar kon wensen: hij was jong en knap en in het blauwgrijze uniform van het nationaal-socialistische vliegenierskorps zag hij eruit als het toonbeeld van de jonge, krachtige Arische man. Maar ik was teleurgesteld toen ik hem op de trouwreceptie leerde kennen.

Zoals de meeste Partijleden zag Johannes Buerckel eruit als iemand die zichzelf heel erg serieus nam en zo gedroeg hij zich ook.

Het was Dagmarr die ons aan elkaar voorstelde. Johannes sloeg, zoals al die lui van zijn slag, met een luide klak zijn hakken tegen elkaar en boog kort zijn hoofd, voor hij mij de hand schudde.

'Gefeliciteerd,' zei ik tegen hem. 'Je bent een echte geluksvogel. Ik zou haar wel hebben willen vragen om met me te trouwen, alleen ben ik bang dat ik er in uniform niet zo knap uitzie als jij.'

Ik bekeek zijn uniform wat nauwkeuriger: op de linker borstzak droeg hij het zilveren SA-sportinsigne en het piloteninsigne:

boven deze twee onderscheidingen zat het alomtegenwoordige 'schrik'-insigne – het Partijembleem; om zijn linkerarm droeg hij de armband met het hakenkruis. 'Dagmarr heeft me verteld dat je piloot bij de Lufthansa was en nu een tijdelijke aanstelling hebt bij het Ministerie van Luchtvaart, maar ik had er geen idee van... Wat zei je ook alweer dat hij was, Dagmarr?'

'Een sportvlieger.'

'Ja, dat is het. Een sportvlieger. Nou, ik had er geen idee van dat jullie ook een uniform droegen.'

Natuurlijk hoefde je geen detective te zijn om te snappen dat 'sportvlieger' een van die mooie eufemismen van het Reich was en dat het woord in kwestie betrekking had op het in het geheim trainen van gevechtspiloten.

'Hij ziet er schitterend uit, nietwaar?' zei Dagmarr.

'En jij ziet er ook ontzettend knap uit, lieveling,' koerde de bruidegom plichtmatig.

'Mag ik eens vragen, Johannes, wordt de luchtmacht van Duitsland nu officieel erkend?' zei ik.

'Het vliegenierskorps,' zei Buerckel. 'Het is een vliegenierskorps.' Maar dat was zijn enige antwoord. 'En u, Herr Gunther – privé-detective, he? Dat moet interessant werk zijn.'

'Privé-speurder,' corrigeerde ik hem. 'Het heeft zijn leuke kanten.'

'En wat voor zaken neemt u zoal aan?'

'Bijna alles, behalve echtscheidingen. Mensen gedragen zich nogal vreemd, wanneer ze door hun vrouw of man worden bedrogen, of wanneer ze zelf degene zijn die een ander bedriegen. Ik heb eens een keer van een vrouw de opdracht gekregen om haar echtgenoot te vertellen dat ze van plan was bij hem weg te gaan. Ze was bang dat hij haar van kant zou maken. Dus ging ik het hem vertellen en wat denk je? De schoft probeerde mij van kant te maken. Ik lag drie weken in het St. Gertraudenhospitaal met mijn nek in een beugel. Sindsdien heb ik voorgoed een punt achter echtscheidingszaken gezet. Verder doe ik alles, van onderzoeken voor verzekeringsmaatschappijen tot het bewaken van huwelijkscadeaus en het opsporen van vermiste personen toe – en dan bedoel ik zowel de vermissingen waarvan de politie al op de hoogte is, als die waarvan ze nog niets weten. Ja, dat laatste deel van mijn werkterrein is sterk uitgebreid sinds de nationaal-socialisten aan de macht zijn gekomen.' Ik glimlachte zo minzaam mogelijk en trok veelbetekenend mijn wenkbrauwen op. 'Ik denk dat we allemaal erg goed af zijn met het nationaal-socialisme, vind je ook niet? Echte Maartse Viooltjes.'

'Let maar niet op Bernhard,' zei Dagmarr. 'Hij heeft een vreemd gevoel voor humor.' Ik zou nog wel meer gezegd hebben, maar het orkest begon te spelen en Dagmarr was zo verstandig om Buerckel naar de dansvloer te leiden, waar het paar met een hartelijk applaus werd begroet.

De sekt die we te drinken kregen begon me tegen te staan, daarom ging ik naar de bar voor een echte borrel. Ik bestelde een Bock met een glas Klare, een glaasje kleurloze alcohol die uit aardappelen wordt gestookt en die ik erg lekker vind. Ik dronk de glazen tamelijk snel leeg en bestelde nog zo'n kopstoot.

'Krijg je wel dorst van, van trouwerijen,' zei een kleine man naast me: het was Dagmarrs vader. Hij leunde met zijn rug tegen de bar en keek trots naar zijn dochter. 'Ze ziet eruit als een plaatje, nietwaar Herr Gunther?'

'Ik weet gewoon niet wat ik zonder haar zal moeten beginnen,' zei ik. 'Misschien kunt u haar overhalen dat ze van gedachten verandert en toch bij me blijft werken. Ik weet zeker dat ze het geld goed kunnen gebruiken. Jonge paren komen altijd geld te kort, wanneer ze voor de eerste keer trouwen.'

Herr Lehmann schudde zijn hoofd. 'Ik ben bang dat er maar één soort werk is waarvoor een vrouw volgens Johannes en zijn nationaal-socialistische regering geschikt is en dat zijn die karweitjes die steeds negen maanden in beslag ne-

men.' Hij stak zijn pijp aan en blies berustend een rookwolk uit. 'Trouwens,' zei hij, 'ik veronderstel dat ze wel zo'n huwelijkslening van het Reich zullen aanvragen en dan zou ze helemaal niet meer hoeven te werken, nietwaar?'

'Ja, daar hebt u denk ik gelijk in,' zei ik en dronk de kopstoot op. Ik zag aan zijn gezicht dat hij nooit gedacht had dat ik aan de drank zou zijn en daarom zei ik: 'U moet geen verkeerde indruk van me krijgen, Herr Lehmann. Ik gebruik dit spul om mijn mond te spoelen, ik ben alleen veel te lui om het weer uit te spugen.' Daar moest hij om lachen. Hij sloeg me op mijn rug en bestelde twee grote glazen bier voor ons. Die dronken we op en toen vroeg ik hem waar het gelukke paar op huwelijksreis naar toe zou gaan.

'Naar de Rijn,' zei hij. 'Naar Wiesbaden. Frau Lehmann en ikzelf gingen op onze huwelijksreis naar Königstein. Dat is een schitterende plaats. Maar hij moet al weer gauw terugkomen en dan vertrekt hij op zo'n Kraft durch Freude-reisje, aangeboden door het Deutsche Arbeitsfront.'

'O? En waarheen dan wel?'

'Naar de Middellandse Zee.'

'Geloof u dat?'

De oude man fronste. 'Nee,' zei hij verbeten. 'Ik heb er niets over tegen Dagmarr gezegd, maar ik denk dat hij naar Spanje gaat...'

'...naar de oorlog.'

'Naar de oorlog, ja. Mussolini heeft Franco geholpen, dus Hitler zal zich ook niets van het plezier willen laten ontgaan, denkt u ook niet? Die zal niet eerder tevreden zijn voor hij ons wéér in een bloedige oorlog heeft gestort.'

Daarna dronken we nog wat en nog later bleek ik te dansen met een knap kousenverkoopsterijtje uit het warenhuis Grunfeld. Ze heette Carola en ik wist haar over te halen samen met mij weg te gaan. We liepen naar Dagmarr en Buerckel om hen geluk te wensen. Het was nogal vreemd, vond ik, dat Buerckel juist dat moment koos om een opmerking te maken over mijn staat van dienst in de oorlog.

'Dagmarr heeft me verteld dat u aan het Turkse front hebt gevochten.' Zat hij, vroeg ik me af, een beetje in de rats omdat hij naar Spanje zou gaan? 'En dat u bent onderscheiden met het IJzeren Kruis.'

Ik haalde mijn schouders op. 'Tweede klas maar.' Daar kwam de aap uit de mouw, dacht ik, de vliegenier hunkerde naar roem.

'Toch blijft het,' zei hij, 'een IJzeren Kruis. Het IJzeren Kruis van de Führer was ook tweede klas.'

'Nou, ik kan natuurlijk niet zeggen hoe hij het gekregen heeft, maar voor zover ik me kan herinneren was het tegen het eind van de oorlog tamenlijk gemakkelijk om een kruis tweede klas te verdienen: je hoefde als soldaat alleen maar eerlijk te zijn – betrekkelijk eerlijk – en aan het front te dienen. Weet je, de meeste kruisen eerste klas werden toegekend aan mannen die op het kerkhof lagen. Ik heb mijn IJzeren Kruis verdiend door niet in moeilijkheden te komen.' Ik begon warm te lopen voor mijn onderwerp. 'Wie weet,' zei ik. 'Als alles goed gaat,

kun je er zelf misschien ook wel een verdienen. Hij zou heel goed staan op zo'n fraaie tuniek als de jouwe.'

De spieren in Buerckels magere jonge gezicht verstrakten. Hij boog zich voorover en rook mijn adem.

'U bent dronken,' zei hij.

'Si,' zei ik. Ik draaide me wankelend om. '*Adios, hombre.*'

2

Het was laat, al over enen, toen ik eindelijk terugreed naar mijn appartement in de Trautenaustasse in Wilmersdorf. Het is een bescheiden buurt, maar nog altijd een stuk beter dan Wedding, de wijk van Berlijn waarin ik ben opgegroeid. De straat zelf loopt in noordoostelijke richting van de Guntzelstrasse langs de Nikolsburger Platz met de enigszins schilderachtige fontein in het midden. Ik woonde, tamelijk gerieflijk, aan het andere einde bij de Prager Platz.

Ik zat in mijn auto peinzend een sigaret te roken en schaamde me over de vrijheden die ik me bij de goudvissenvijver in de Tiergarten met het kousenverkoopstertje Carola had veroorloofd en over het feit dat ik Buerckel op stang had gejaagd waar Dagmarr bij stond. Ik moest toegeven dat het trouwen van Dagmarr me meer gedaan had dan ik eerder voor mogelijk zou hebben gehouden. Ik begreep dat ik er niets mee opschoot door daar over te gaan zitten piekeren. Ik dacht niet dat ik haar zou kunnen vergeten, maar ik mocht gerust aannemen dat ik een heleboel manieren zou kunnen vinden om niet aan haar te denken.

Pas toen ik uit mijn auto stapte, zag ik de grote donkerblauwe open Mercedes ongeveer twintig meter verder in de straat geparkeerd staan. Er stonden twee mannen tegenaan geleund die kennelijk op iemand wachtten. Ik zette mezelf schrap, toen een van de mannen zijn sigaret weggooide en snel op me toeliep. Toen hij dichterbij kwam, kon ik zien dat hij er te verzorgd uitzag om iemand van de Gestapo te zijn en dat de ander een chauffeursuniform droeg, hoewel hij er met zijn figuur van een variété-gewichtheffer beter uit gezien zou hebben in een tricot van luipaardvel. Zijn meer dan nadrukkelijke aanwezigheid boezemde de goedgeklede jongere man duidelijk vertrouwen in.

'Herr Gunther? Bent u Herr Bernhard Gunther?' Hij bleef voor me staan en ik wierp hem mijn dreigendste blik toe, waarvan een beer nog met zijn ogen zou zijn gaan knippen: ik heb niet veel op met mensen die me om een uur in de ochtend bij mijn huisdeur aanspreken.

'Dat is mijn broer. Hij is momenteel de stad uit.' De man glimlachte breed, daar trapte hij niet in.

'Herr Gunther, de privé-detective? Mijn werkgever zou graag even met u willen praten.' Hij wees naar de grote Mercedes. 'Hij zit in de auto te wachten. Ik heb met de huisbewaarster gepraat en die vertelde me dat u vanavond werd terug verwacht. Dat was drie uur geleden, dus u ziet wel dat we een hele tijd gewacht

hebben. Het is werkelijk heel erg dringend.'

Ik bracht mijn pols naar mijn gezicht en liet mijn ogen even kort op mijn horloge vallen.

'Beste vriend, het is tien over half twee in de ochtend, dus wat u ook te vertellen hebt, het interesseert me niet. Ik ben moe en ik ben dronken, dus ik wil naar mijn bed. Ik heb een kantoor aan de Alexanderplatz, dus doe me een lol en laat het tot morgen rusten.'

De jongeman, een vriendelijke knaap met een fris gezicht en een bloem in zijn knoopsgat, versperde me de weg. 'Het kan niet tot morgen wachten,' zei hij en glimlachte toen overredend. 'Wilt u alstublieft met hem praten, een ogenblikje maar. Alstublieft.'

'Met wie praten?' knorde ik, terwijl ik naar de auto keek.

'Hier hebt u zijn kaartje.' Hij overhandigde het me en ik staarde er stompzinnig naar, alsof het het winnende lot in de loterij was. Hij leunde voorover en las het me ondersteboven voor. 'Dr. Fritz Schemm, Duits advocaat, Schemm & Schellenberg, Unter den Linden 67'. Dat is een betrouwbaar adres.'

'Dat is het zeker,' zei ik. 'Maar een advocaat die op deze tijd van de nacht onderweg is en dan ook nog van een kantoor met zo'n goede naam? U denkt zeker dat ik in kabouterijtjes geloof?' Maar ik liep hem toch achterna naar de auto. De chauffeur opende het portier. Ik bleef met een voet op de treeplank staan en keek naar binnen. Een man die naar eau de toilette rook, leunde naar voren, zijn gezicht verborgen in de schaduw, en toen hij praatte was zijn stem koud en ongest-vrij, als van iemand die op een wc zat te persen.

'U bent Gunther, de detective?'

'Dat klopt,' zei ik, 'en u bent zeker...' – ik deed of ik zijn visitekaartje las – '...Dr. Fritz Schemm, Duits advocaat.' Ik sprak het woord 'Duits' opzettelijk op een wat sarcastische manier uit. Ik had er een vreselijke hekel aan om het op visitekaartjes of uithangborden te zien, omdat het een racistische respectabiliteit suggereerde; en tegenwoordig des te meer, nu het – wat advocaten betreft tenminste – tamelijk overbodig was, omdat joden sowieso geen juridisch beroep meer mochten uitoefenen. Ik zou mezelf ook geen 'Duitse privé-detective' noemen, net zo min als 'Lutheraanse privé-detective', 'asociale privé-detective' of 'weduwenaar-privé-detective' ook al ben, of was ik al deze dingen ooit eens (tegenwoordig kom ik niet zo vaak meer in de kerk). Het is waar dat een groot aantal van mijn cliënten joods is. Hun opdrachten zijn erg winstgevend (ze betalen vooruit) en het is steeds hetzelfde: een vermist persoon opsporen. Het eindresultaat is meestal ook hetzelfde: een lichaam dat met de complimenten van de Gestapo of de SA in het Landwehrkanaal is gegoooid; een eenzame zelfmoord in een roeilboot op de Wannsee; of een naam op een lijst van de politie met veroordeelden die naar een KZ, een concentratiekamp waren gestuurd. Dus ik had al meteen een hekel aan deze advocaat, deze Duitse advocaat.

Ik zei: 'Luister, Herr Doktor, ik zei net al tegen uw jongen hier dat ik doodmoe ben, en ik heb genoeg gedronken om te vergeten dat ik een bankdirecteur heb

die zich bezorgd maakt om mijn welzijn.' Schemm stak zijn hand in zijn jaszak en ik vertrok geen spier, waaruit wel bleek hoezeer ik in de lore moest zijn geweest. Overigens haalde hij alleen zijn portefeuille maar te voorschijn.

'Ik heb inlichtingen over u ingewonnen en men heeft mij meegedeeld dat u betrouwbaar bent wat uw werk betreft. Ik heb uw diensten nu voor enkele uren nodig, waarvoor ik u tweehonderd Reichsmark zal betalen: eigenlijk het honorarium voor een week.' Hij legde zijn portefeuille op zijn knie en schoof met zijn duim twee blauwe biljetten op zijn broekspijp. Dit kon niet gemakkelijk zijn geweest, omdat hij maar één arm had. 'En daarna zal Ulrich u naar huis rijden.'

Ik nam de biljetten aan. 'Verdomme,' zei ik. 'Ik wilde alleen maar naar bed gaan. Dat kan ik altijd nog doen.' Ik boog mijn hoofd en stapte in de auto. 'Rijden maar, Ulrich.'

Het portier werd dichtgeslagen en Ulrich ging op de chauffeursplaats zitten met Frisgezicht naast hem. We reden in westelijke richting.

'Waar gaan we heen?' vroeg ik.

'Alles op zijn tijd, Herr Gunther,' zei hij. 'Schenk uzelf iets te drinken in, of neem een sigaret.' Hij klapte een drankenkastje open dat eruit zag alsof het van de Titanic was geborgen en haalde een sigarettendoos te voorschijn. 'Dit zijn Amerikaanse.'

Ik accepteerde de sigaret, maar bedankte voor de borrel: wanneer mensen zo gemakkelijk tweehonderd mark willen betalen als Dr. Schemm, is het verstandig om je zinnen bij elkaar te houden.

'Zou u zo vriendelijk willen zijn om me een vuurtje te geven?' vroeg Schemm, terwijl hij een sigaret tussen zijn lippen plaatste. 'Lucifers zijn het enige waarmee ik niet overweg kan. Ik heb mijn arm onder Ludendorf verloren bij de verovering van het belfort van Luik. Bent u in actieve dienst geweest?' De stem klonk afgemeten, zelfs wat minzaam: zacht en langzaam met slechts een zweem van wreedheid. Het soort stem, dacht ik, dat je er heel handig toe kon verleiden om jezelf te belasten, dank je wel. Het soort stem waar de eigenaar veel voordeel van gehad zou hebben wanneer hij voor de Gestapo gewerkt zou hebben. Ik stak onze sigaretten aan en leunde gemakkelijk achterover op de brede bank van de Mercedes.

'Ja, ik ben in Turkije geweest.' Jezus, plotseling hadden wel erg veel mensen belangstelling voor mijn staat van dienst in de oorlog. Ik vroeg me af of ik niet beter een Alte Kameradeninsigne kon aanvragen. Ik keek uit het raampje en zag dat we in de richting van Grunewald reden, een bosgebied dat aan de westkant van de stad ligt, vlak bij de rivier de Havel.

'Als officier?'

'Als sergeant.' Ik hoorde hem glimlachen.

'Ik was majoor,' zei hij en daarmee was ik duidelijk op mijn plaats gezet. 'En na de oorlog bent u bij de politie gaan werken?'

'Nee, niet direct. Ik ben een tijdje ambtenaar geweest, maar ik kon niet tegen de dagelijkse sleur. Ik ben pas in 1922 bij de politie gegaan.'

'En wanneer bent u daar weggegaan?'

'Moet u eens luisteren, Herr Doktor, ik kan me niet herinneren dat u me een ceeft laten afleggen toen ik in de auto stapte.'

'Neemt u me niet kwalijk,' zei hij. 'Ik was alleen nieuwsgierig of u daar uit eigen beweging bent weggegaan, of...'

'Of weggewerkt? U stelt me wel impertinente vragen, als u iets dergelijks wilt weten, Herr Schemm.'

'Doe ik dat?' vroeg hij alsof hij van de prins geen kwaad wist.

'Maar ik zal uw vraag beantwoorden. Ik ben zelf weggegaan. Ik veronderstel dat ik net als alle anderen ontslagen zou zijn, als ik lang genoeg was gebleven. Ik ben geen nationaal-socialist, maar ik ben ook niet zo'n verdomde Kozik; ik heb net zo het land aan het bolsjewisme als aan de Partij, tenminste, dat denk ik. Maar dat is niet voldoende voor de huidige Kripo of Sipo, of hoe die vandaag de dag ook mag heten. Als je niet voor hen bent, ben je tegen hen, in hun ogen.'

'En dus ging u, een Kriminalinspektor, weg bij de Kripo.' Hij zweeg even en voegde er op een toon van voorgewende verbazing aan toe: 'En u werd hoteldetective bij het Adlon Hotel.'

'U bent me er wel eentje,' zei ik spottend, 'dat u me al deze vragen stelt, als u de antwoorden toch al weet.'

'Mijn cliënt wil graag wat meer weten van de mensen die voor hem werken,' zei hij uitgestreken.

'Ik heb de opdracht nog niet aangenomen. Misschien laat ik die wel schieten, alleen maar om uw gezicht te zien.'

'Misschien wel. Maar dan zou u een dwaas zijn. Er zijn wel tien zulke mensen zoals u in Berlijn – privé-detectives.' Hij sprak mijn beroep met de nodige afkeer uit.

'Waarom hebt u mij dan gekozen?'

'U hebt al eerder voor mijn cliënt gewerkt. Indirect. Een paar jaar geleden hebt u een onderzoek verricht voor de Germania Levensverzekeringsmaatschappij, waarvan mijn cliënt grootaandeelhouder is. Terwijl de Kripo nog steeds in het duister tastte, had u succes en wist een aantal gestolen obligaties terug te krijgen.'

'Ik kan het me herinneren.' En daar had ik ook alle reden toe. Het was een van mijn eerste zaken, nadat ik bij het Adlon Hotel was weggegaan en me als privé-detective had gevestigd. Ik zei: 'Ik had geluk.'

'Geluk moet men nooit onderschatten,' zei Schemm hoogdravend. Inderdaad, dacht ik: kijk maar naar de Führer.

We waren ondertussen bij de zoom van het Grunewald Bos in Dahlem gekomen, waar enkele van de rijkste en invloedrijkste mensen van ons land woonden, zoals de Von Ribbentrops. We stopten bij een reusachtig smeedijzeren hek dat tussen twee reusachtige muren stond en Frisgezicht moest eruit om het met veel kracht open te duwen. Ulrich reed er doorheen.

'Rij door,' beval Schemm. 'Niet stoppen. We zijn toch al veel te laat.' Vijf mi-

nuten lang reden we door een oprijlaan met bomen aan weerskanten voor we arriveerden op een met grint bedekte binnenplaats van een huis dat bestond uit een langwerpig hoofdgebouw met twee vleugels. Ulrich stopte naast een kleine fontein en sprong naar buiten om de portieren te openen. We stapten uit.

Rond de binnenplaats bevond zich een wandelgang, waarvan het dak gesteund werd door dikke houten balken en houten zuilen. Hier patrouilleerde een man met een paar gemeen uitzienende Dobermanns. Er was niet veel licht, behalve van een koetslamp bij de voordeur, maar voor zover ik kon zien waren de muren van het huis bedekt met wit pleisterwerk waar kiezel doorheen was gemengd. Het had een mansardedak – zo groot als dat van een redelijk formaat hotel in een prijsklasse die ik me niet kon veroorloven. Ergens tussen de bomen achter het huis schreeuwde een pauw om hulp.

Toen ik dichterbij de deur kwam, kon ik de doctor voor het eerst eens goed bekijken. Ik vond dat hij er wel knap uitzag. Omdat hij minstens vijftig was, veronderstel ik dat men hem wel gedistingeerd mocht noemen. Hij bleek langer dan hij geleken had toen hij achter in de auto zat en ging keurig gekleed, maar absoluut zonder op de mode te letten. Hij droeg een gesteven boord waarmee je een brood had kunnen snijden, een lichtgrijs gestreept kostuum, een crémekleurig vest en slobkousen; zijn enige hand stak in een grijze leren handschoen en op zijn zorgvuldig geknipte vierkante grijze hoofd droeg hij een grote grijze hoed met een rand die de hoge gegleufde dop als een slotgracht omringde. Hij zag eruit als een oud harnas.

Hij leidde me naar de grote mahoniehouten deur. Toen die opendraaide, ontwaarde ik een butler wiens gezicht de kleur van essenhout had en die opzij ging toen we over de drempel stapten en een ruime hal betraden. Het was een soort hal die je het gevoel gaf dat je van geluk mocht spreken dat je door de deur gekomen was. Aan weerszijden waren twee trappen met glimmend witte leuningen die naar de bovenverdiepingen leidden en aan het plafond hing een kroonluchter die groter was dan een kerkklok en nog sterker flonkerde dan de oorbellen van een nachtclubdanseres. Ik nam me in stilte voor mijn honorarium te verhogen.

De butler, een Arabier, maakte een plechtstatige buiging en vroeg me om mijn hoed.

'Die houd ik liever bij me, als je het niet erg vindt,' zei ik, terwijl ik de rand met mijn vingers ronddraaide. 'Dat zal me helpen om met mijn vingers van het zilver af te blijven.'

'Zoals u wenst, meneer.'

Schermm overhandigde de butler zijn eigen hoed alsof hij van kindsbeen af in deze kringen verkeerd had. Misschien was dat ook zo, maar bij advocaten veronderstelde ik altijd dat ze hun positie en hun rijkdom door gierigheid en langs slinkse wegen verkregen hadden: ik was er nog nooit een tegengekomen die ik kon vertrouwen. Zijn handschoen trok hij handig uit met behulp van een uitzonderlijk lenige beweging van zijn vingers en gooide die in zijn hoed. Daarna trok

hij zijn dat recht en vroeg of de butler ons wilde aandienen.

We wachtten in de bibliotheek. Die was niet groot volgens de maatstaven van een Bismarck of een Hindenburg en je zou echt niet meer dan zes auto's tussen de deur en het bureau zo groot als het Rijksdaggebouw hebben kunnen parkeren. Het vertrek was in vroege Lohengrinstijl met zware plafondbalken en een granieten open haard waarin een blok hout knappend lag te branden. Aan de muren hingen allerlei wapens. Er waren ook een heleboel boeken van het soort dat je per meter koopt: een heleboel Duitse dichters, filosofen en juristen, van wie ik wel eens gehoord had, maar alleen als naam van een straat, een café of een bar.

Ik begon het vertrek rond te lopen. 'Als ik binnen vijf minuten niet terug ben, stuur dan maar een reddingsploeg om me op te sporen.'

Schemm zuchtte en ging op een van de twee leren sofa's zitten, die haaks aan weerszijden van de open haard stonden. Hij pakte een tijdschrift van een rek en deed alsof hij las. 'Krijgt u geen claustrofobie in dit soort stulpjes?' Schemm zuchtte gemelijk, als een oude ongetrouwde tante die merkt dat de adem van de pastor naar drank ruikt.

'Gaat u toch zitten, Herr Gunther,' zei hij.

Ik negeerde hem. Ik betastte de twee honderdjes in mijn broekzak om wakker te blijven, zigzagde naar het bureau en bekeek het met groen leer beklede bovenblad. Er lag een exemplaar van het *Berliner Tageblatt* op, intensief gelezen, en een bril met halve glazen; een pen; een sigaarstomp met een stevig afgekloven uiteinde lag in een zware koperen asbak en daarnaast stond de kist Black Wisdom havana's waar die uit kwam; dan zag ik nog een stapeltje brieven en enkele foto's in zilveren lijstjes. Ik keek even naar Schemm die heel omstandig deed alsof hij in het tijdschrift zat te lezen en zijn ogen druk heen en weer liet schieten. Toen pakte ik een van de ingelijste foto's op. Ze was knap, had donker haar en een gevuld figuur; zo heb ik vrouwen het liefst, hoewel ik meteen kon zien dat zij na het avondeten absoluut geen behoefte aan mijn conversatie zou hebben: dat maakte haar promotietoga me direct duidelijk.

'Ze is heel knap, vindt u ook niet?' zei een stem die uit de richting van de bibliotheekdeur kwam en voor Schemm het teken was om van de sofa op te staan. Het was een beetje een zangerige stem met een licht Berlijns accent. Ik draaide me om en keek naar de eigenaar ervan om te ontdekken dat het een man met een nietige gestalte was. Zijn gezicht was blozend en pafferig en had iets mistroostigs dat ik niet kon thuisbrengen. Terwijl Schemm druk bezig was met buigingen maken, mompelde ik iets complimenteaus over het meisje op de foto.

'Herr Six,' zei Schemm nog onderdaniger dan een concubine van een sultan, 'mag ik u Herr Bernhard Gunther voorstellen?' Hij keerde zich naar mij en zijn stem paste zich aan bij mijn treurige banksaldo. 'Dit is Herr Doktor Hermann Six.' Het was merkwaardig, bedacht ik; hoe kwam het toch dat in de hogere kringen iedereen zo'n verdomde doctor was. Ik schudde hem de hand en merkte dat die onplezierig lang werd vastgehouden, terwijl de ogen van mijn nieuwe cliënt

op mijn gezicht bleven rusten. Er zijn een heleboel cliënten die dat doen: ze beschouwen zichzelf als iemand met een heleboel mensenkennis; tenslotte zijn ze niet van plan hun pijnlijke probleempjes te onthullen aan een man die er sluw en oneerlijk uitziet: het is daarom maar gelukkig dat ik er eerlijk en betrouwbaar uitzie. Wat de ogen van de nieuwe cliënt trouwens betrof: die waren blauw, groot en uitpuilend, en hadden een vreemde waterige schittering, alsof hij net uit een wolk mosterdgas was komen stappen. Toen drong het met een schok tot me door dat de man gehuild had.

Six liet mijn hand los en pakte de foto op waar ik net naar had staan kijken. Hij staarde er enkele ogenblikken naar en zuchtte toen diep.

'Dat was mijn dochter,' zei hij met een brok in zijn keel. Ik knikte en wachtte verder. Hij legde de foto ondersteboven op het bureau terug en streek zijn monnikachtig geknipte grijze haar weg van zijn voorhoofd. 'Was, want ze is dood.'

'Het spijt me,' zei ik ernstig.

'U hoeft anders geen spijt te hebben,' zei hij. 'Want als ze nog leefde, zou u niet hier zijn en geen kans maken om een heleboel geld te verdienen.' Ik luisterde: nu zat hij op mijn golflengte. 'Weet u, ze is namelijk vermoord.' Hij zweeg even voor het dramatische effect: dat doen cliënten vaak, maar dit keer miste het zijn uitwerking niet.

'Vermoord,' herhaalde ik wezenloos.

'Vermoord.' Hij trok aan een van zijn loshangende, olifantachtige oren voor hij zijn handen in de zakken van zijn vormeloze, marineblauwe pak stak. Het ontging me niet dat de manchetten van zijn overhemd gerafeld en vuil waren. Ik had nog nooit een staalmagnaat ontmoet (ik had wel van Hermann Six gehoord; hij was een van de voornaamste industriëlen in het Ruhrgebied), maar dit vond ik nogal vreemd. Hij wiegde heen en weer op de ballen van zijn voeten en ik keek omlaag naar zijn schoenen. Je kunt heel wat afleiden uit de schoenen van een cliënt. Dat is het enige wat ik van Sherlock Holmes heb geleerd. Die van Six konden direct naar de Winterhulp – dat is de nationaal-socialistische welzijnsorganisatie waar je al je oude kleren heenstuurt. Van de andere kant stelden Duitse schoenen de laatste tijd kwalitatief niet veel meer voor. Het surrogaatleer is net karton: net als het vlees, de koffie, de boter en de textiel. Maar terug naar Herr Six; ik kon me niet voorstellen dat hij zo onder zijn verdriet leed, dat hij met zijn kleren aan sliep. Nee, ik concludeerde dat hij een van die excentrieke miljonairs moest zijn waar je soms in de krant over leest: ze geven nergens een cent aan uit, vooral daardoor zijn ze zo rijk geworden.

'Ze is in koelen bloede doodgeschoten,' zei hij bitter. Ik begreep dat het een lange nacht zou worden. Ik haalde mijn sigaretten te voorschijn.

'Hebt u er bezwaar tegen als ik rook?' vroeg ik. Door die opmerking scheen hij weer wat tot zichzelf te komen.

'Neemt u me niet kwalijk, Herr Gunther,' zuchtte hij. 'Ik vergeet mijn manieren. Wilt u misschien iets drinken of zo?' Dat 'of zo' klonk heel aardig, een mooi hemelbed misschien, maar in plaats daarvan vroeg ik een mokka. 'Fritz?'

Schemm bewoog zich op de grote sofa. 'Alleen een glas water, alstublieft,' zei hij onderdanig. Six trok aan het schellekoord en koos een dikke, zwarte sigaar uit de kist op het bureau. Hij nodigde me uit om te gaan zitten en ik liet me op de andere sofa vallen, tegenover Schemm. Six pakte een waspit en duwde die in een vlam. Toen stak hij zijn sigaar aan en ging naast de man in het grijs zitten. Achter hem ging de deur van de bibliotheek open en een jongeman van ongeveer vijfendertig jaar kwam binnen. Een bril zonder montuur die nauwgezet op de punt van zijn brede, bijna negroïde neus stond, logenstrafte zijn atletische gestalte. Hij nam hem met een ruk af, keek verward naar mij en dan naar zijn werkgever.

'Wilt u dat ik bij dit gesprek blijf, Herr Six?' zei hij. Hij had een spoor van een Frankfurts accent.

'Nee, het is in orde, Hjalmar,' zei Six. 'Ga jij maar lekker slapen. Misschien kun je Farraj nog even vragen of hij ons een mokka en een glas water wil brengen, en voor mij het gewone recept.'

'Hm, meteen, Herr Six.' Hij keek nog een keer naar me en ik kon niet zeggen of mijn aanwezigheid voor hem een bron van ergernis was of niet, dus ik nam me voor om een praatje met hem te maken zodra ik daar de kans voor had.

'Een ding nog,' zei Six, terwijl hij zich op de sofa omdraaide. 'Help me er alsjeblieft aan herinneren dat ik morgen om te beginnen de regeling van de begrafenis met je doorneem. Ik wil dat jij voor alles zorgt, terwijl ik weg ben.'

'Uitstekend, Herr Six.' Daarna wenste hij ons welterusten en vertrok.

'Nou, Herr Gunther,' zei Six, nadat de deur gesloten was. Hij praatte met de sigaar in een hoek van zijn mond, zodat hij eruitzag als een klantenlokker op de kermis en klonk als een kind dat op een stuk snoepgoed kauwde. 'Mijn excuses dat ik u op dit onchristelijke uur hierheen heb laten komen; ik ben echter iemand die het verschrikkelijk druk heeft. Bovendien, en dat is het belangrijkste, moet u begrijpen dat ik iemand ben die het liefst op de achtergrond blijft.'

'Desondanks, Herr Six,' zei ik, 'heb ik toch wel van u gehoord.'

'Dat is meer dan waarschijnlijk. In mijn positie moet ik vaak zitting nemen in een comité van aanbeveling voor een of ander doel en veel liefdadige acties steunen – u weet over wat voor soort dingen ik het heb. Rijkdom brengt nu eenmaal de nodige ongemakken met zich mee.'

Een plee in een hokje achter je huis ook, dacht ik. Omdat ik al verwachtte wat hij verder zou gaan zeggen, geuilde ik in mezelf. Maar ik zei: 'Dat geloof ik graag,' met zoveel gemaakt begrip dat hij even aarzelde voor hij verder ging met de clichés die ik al zo vaak gehoord had. 'De noodzaak van discretie' en 'de autoriteiten niet in mijn zaken willen mengen' en 'volledig respect voor de vertrouwelijkheid', enzovoort, enzovoort. Dat is typisch voor mijn vak. Mensen willen je altijd vertellen hoe je hun zaak moet aanpakken, bijna alsof ze je niet erg vertrouwen en je je maatstaven nog moet verbeteren om voor hen te mogen werken.

'Als ik meer had kunnen verdienen door een niet-zo-privé-jе detective te zijn, zou ik daar al een hele tijd geleden mee begonnen zijn,' zei ik tegen hem. 'Maar

in mijn vak is loslippigheid slecht voor de zaken. Dat zou al gauw verder verteld worden en een paar respectabele verzekeringsmaatschappijen en advocaten die ik tot mijn vaste cliënten mag rekenen, zouden gauw iemand anders gaan zoeken. Luister, ik weet dat u inlichtingen over me hebt ingewonnen, dus zullen we nu maar meteen tot zaken komen? Het aardige bij rijke mensen is, dat ze het leuk vinden om op hun nummer gezet te worden. Dat verwarran ze met eerlijkheid. Six knikte waarderend.

Op dit moment kwam de butler zo zacht als een rubber wiel op een met boenwas ingewreven vloer het vertrek binnen. Hij rook enigszins naar zweet en kruiden. Hij serveerde de koffie, het water en de cognac van zijn baas met de nietsziende blik van iemand die de proppen in zijn oren zes keer per dag vernieuwt. Ik dronk mijn koffie en bedacht dat ik Six had kunnen vertellen dat mijn negentigjarige grootmoeder er samen met de Führer vandoor was gegaan: de butler zou doorgedaan zijn met het serveren van de drankjes zonder ook maar één keer met zijn ogen te knipperen. Ik zweer dat ik het nauwelijks in de gaten had toen hij de kamer verliet.

'De foto waar u naar stond te kijken is pas een paar jaar geleden genomen, toen mijn dochter afstudeerde. Vervolgens is ze lerares geworden aan het Arndt Gymnasium in Berlijn-Dahlem.' Ik vond een pen en wilde wat aantekeningen op de achterkant van Dagmar's huwelijksaankondiging gaan maken. 'Nee,' zei hij, 'maakt u alstublieft geen notities, luistert u alleen maar. Herr Schemm zal u aan het eind van dit bezoek een compleet dossier met alle gewenste informatie overhandigen.

Ze was ook een heel erg goede lerares, maar eerlijk gezegd had ik gewenst dat ze iets anders was gaan doen. Grete – ik ben nog vergeten u te zeggen hoe ze heette – Grete had een prachtige zangstem en ik had graag gezien dat ze zangeres was geworden. Maar in 1930 trouwde ze met een jonge jurist die bij het Berlijnse Provinciale Gerechtshof werkte. Hij heette Paul Pfarr.'

'Heette?' zei ik. Mijn onderbreking veroorzaakte weer een diepe zucht van zijn kant.

'Ja. Ik had dat moeten zeggen. Hij is helaas ook dood.'

'Twee moorden dus,' zei ik.

'Ja,' zei hij treurig. 'Twee moorden.' Hij haalde zijn portefeuille te voorschijn en pakte daar een foto uit. 'Die is bij hun trouwen genomen.'

Er viel weinig over te zeggen, behalve dat die genomen was op een receptie in het Adlon Hotel, zoals de meeste trouwrecepties van mensen uit de hogere kringen. Ik herkende de opvallende pagode met de beeldhouwde olifanten van de Fluisterfontein uit de Goethetuin in het Adlon. Ik moest moeite doen om een echte geeuw te onderdrukken. Het was niet zo'n bijster goede foto en ik had na de afgelopen anderhalve dag voorlopig weer mijn buik vol van trouwrecepties. Ik gaf hem terug.

'Een mooi paar,' zei ik, terwijl ik een volgende Muratti opstak. De zwarte sigaar van Six lag uitgedoofd in de grote koperen asbak.

'Grete gaf les tot 1934, toen ze net als zoveel vrouwen haar baan verloor – een slachtoffer van de algemene discriminatie van de werkende vrouw in de werkgelegenheidscampagne van de regering. Ondertussen kreeg Paul een baan bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Niet lang daarna stierf mijn eerste vrouw Lisa en Grete werd erg depressief. Ze begon te drinken en bleef 's avonds lang weg. Maar juist een paar weken geleden leek ze weer helemaal de oude geworden.' Six keek gemelijk naar zijn glas cognac en dronk het in één teug leeg. 'Drie dagen geleden zijn Paul en Grete echter omgekomen bij een brand in hun huis in Lichterfelde-Ost. Maar voor het huis in brand vloog, zijn ze beiden doodgeschoten. Ze zijn elk door meerdere kogels getroffen en de safe is leeggeroofd.'

'Hebt u er enig idee van wat er allemaal in de safe zat?'

'Ik heb tegen de mensen van de Kripo gezegd dat ik daar geen idee van had.'

Ik voelde de dubbelzinnigheid van zijn opmerking en zei: 'En dat was niet helemaal juist, nietwaar?'

'Ik weet absoluut niet waaruit de inhoud van de safe in zijn geheel bestond. Er was echter één voorwerp dat ik wel kende, maar ik heb hen van het bestaan daarvan niet op de hoogte gesteld.'

'Waarom hebt u dat niet gedaan, Herr Six?'

'Omdat ik liever had dat ze er niets van wisten.'

'En hoe zit het met mij?'

'Het voorwerp in kwestie verschaft u een uitstekende kans om de moordenaar op te sporen voor de politie dat doet.'

'En wat moet er dan gebeuren?' Ik hoopte dat hij geen privé-executietje in de zin had, want ik voelde er weinig voor om met mijn geweten te gaan worstelen, vooral niet wanneer er een heleboel geld in het spel was.

'Voor u de moordenaar aan de autoriteiten uitlevert, moet u mijn eigendom terugkrijgen. Dat mogen ze onder geen voorwaarde in handen krijgen.'

'Wat is het precies waar we het over hebben?' Six vouwde peinzend zijn handen en haalde ze toen weer uit elkaar, dan sloeg hij zijn armen om zich heen in een soort omhelzing. Hij keek me vragend aan.

'In het diepste vertrouwen, natuurlijk,' gromde ik.

'Juwelen,' zei hij. 'Weet u, Herr Gunther, mijn dochter stierf zonder testament en daarom hoort al haar bezit tot de nalatenschap van haar echtgenoot. Paul had wel een testament gemaakt, waarin hij alles aan het Reich naliet.' Hij schudde zijn hoofd. 'Kunt u zich een dergelijke dwaasheid indenken, Herr Gunther? Alles, werkelijk alles heeft hij aan hen vermaakt. Het is gewoon niet te geloven.'

'Hij was gewoon een goede vaderlander.'

Six had de ironie van mijn opmerking kennelijk niet in de gaten. Hij snoof verachtelijk. 'Mijn beste Herr Gunther, hij was een nationaal-socialist. Die mensen denken dat zij de enigen zijn die van hun vaderland houden.' Hij glimlachte grimmig. 'Ik houd van mijn land. En niemand geeft er meer aan dan ik. Maar ik word gewoon misselijk bij de gedachte dat het Reich op mijn kosten nog verder

verrijkt zou worden. Begrijpt u me?

'Ik denk van wel.'

'En dat niet alleen, maar de juwelen waren van haar moeder, nog afgezien van hun eigenlijke waarde – die aanzienlijk is, dat kan ik u verzekeren – hebben ze dus ook een bepaalde gevoelswaarde.'

'Hoeveel zijn ze waard?'

Schemm bewoog zich om een paar feiten en cijfers te geven. 'Ik denk dat ik u hierbij kan helpen, Herr Six,' zei hij, terwijl hij in zijn tas groef die aan zijn voeten stond. Hij haalde een gele map te voorschijn die hij tussen de twee sofa's op het tapijt legde. 'Ik heb hier de jongste taxatie van de verzekeringsmaatschappij en ook een paar foto's.' Hij tilde een blad papier op en las de onderste regel met evenveel emotie als het bedrag van de maandrekening van zijn krantenabonnement. 'Zevenhonderdvijftigduizend Reichsmark.' Onwillekeurig moest ik even fluiten. Schemm vertrok zijn gezicht even en overhandigde me een paar foto's. Ik had grotere stenen gezien, maar alleen op foto's van de piramiden. Six ging weer verder met een beschrijving van hun geschiedenis.

'In 1925 werd de juwelenmarkt overvoerd met edelstenen die verkocht werden door Russische ballingen of die te koop werden aangeboden door de Bolsjewieken die een schatkamer hadden ontdekt binnen de muren van het paleis van prins Joessoepof, die met een nicht van de tsaar getrouwd was. Datzelfde jaar wist ik in Zwitserland enkele stukken in mijn bezit te krijgen: een broche, een armband en, het kostbaarste van alles, een halssnoer waarin twintig briljanten waren gezet. Het was gemaakt door Cartier en weegt meer dan honderd karaat. Het spreekt vanzelf, Herr Gunther, dat het niet gemakkelijk zal zijn een dergelijk stuk van de hand te doen.'

'Nee, natuurlijk niet.' Het leek misschien wat cynisch van mijn kant, maar de gevoelsmatige waarde van de juwelen leek voor mij naast hun geldelijke waarde in het niet te vallen. 'Vertelt u me eens wat van die safe.'

'Die heb ik voor hen gekocht,' zei Six. 'Net als het huis. Paul had niet zo veel geld van zichzelf. Toen Gretes moeder overleed, heb ik haar de juwelen gegeven en tegelijkertijd heb ik de safe laten installeren, zodat ze die daarin op kon bergen, wanneer ze zich niet in de kluis in de bank bevonden.'

'Dus ze heeft ze kort daarvoor nog gedragen?'

'Ja. Een paar avonden voor ze gedood werd, heeft ze mijn vrouw en mij naar een bal vergezeld.'

'Van wat voor merk was de safe?'

'Een Stockinger. Een muursafe met een cijferslot.'

'En wie kende de cijfercombinatie?'

'Mijn dochter, en Paul natuurlijk. Ze hadden geen geheimen voor elkaar en ik geloof dat hij er ook een aantal papieren in bewaarde die met zijn werk te maken hadden.'

'Verder niemand?'

'Nee. Zelfs ik niet.'